

De **voorzitter**:

Dank u wel, mevrouw Faber. Mevrouw Kluit.

Mevrouw **Kluit** (GroenLinks):

Kan mevrouw Faber aangeven waar zij bewijs ziet voor alle opzet die zij net benoemd heeft? Ik heb er namelijk wel moeite mee, gezien ook de woorden van onze voorzitter bij de start van deze dag.

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV):

U vraagt dus waarop ik het baseer dat het allemaal goed gaat met de natuur? Bedoelt u dat? U komt nu namelijk met een hele vage vraag. Ik heb zo veel gezegd. Ik heb het gehad over de emissieplafonds, over depositie et cetera. Dus wat wilt u van mij weten?

De **voorzitter**:

Dank u. Mevrouw Kluit.

Mevrouw **Kluit** (GroenLinks):

Dat er opzettelijk beleid is om boeren het leven onmogelijk te maken terwijl volgens mij — u weet dat ik niet van de coalitie ben — het kabinet zijn best doet om een weging te maken tussen verschillende belangen. Het zou u dan ook sieren als u dat ook gewoon benoemt, in plaats van feitenvrij allerlei verdenkingen de lucht in te werpen.

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV):

Nou, voorzitter, "feitenvrij" ... Ik heb dat wel allemaal gebaseerd op feiten. Ik weet dat er slimme collega's zijn die met dergelijke vragen komen, dus ben ik voorbereid op deze vraag. Ten eerste is er een model opgetuigd met grote onzekerheden. Ik heb het verder gehad over een afwijking van 30% in AERIUS. Er zijn getallen die nog hoger zijn, maar ik heb maar het minst erge genoemd. Ik ben zelfs dus nog uitgegaan van het minst erge punt. Verder is het systeem niet transparant. Ik heb contact gehad met onderzoeksjournalisten en die vertellen mij het een en ander. Ik zal een paar voorbeelden noemen, want ik heb ze opgeschreven. Na 3,5 jaar trekken komen de metingen van ruim 200 experimenten pas op tafel. En dat was vlak voor een rechtszaak. Ze hebben een Wob-procedure moeten aanspannen om de broncode van het stikstofmodel in de openbaarheid te krijgen. Ze hebben een kort geding moeten aanspannen om het volledige pakket van emissiedata van het RIVM in de openbaarheid te krijgen. Meerdere versies van de natuurkaarten en de habitatkaarten in het rekenmodel zijn niet openbaar gemaakt. Alleen die van 2019 en 2020 staan online, terwijl de rest gewoon wordt achtergehouden. Dat is gewoon vreemd. Waarom is er geen transparantie? Waarom wordt niet de onderbouwing van SDF door de regering vrijgegeven?

De **voorzitter**:

Dank u wel, mevrouw Faber.

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV):

Waarom wordt er zo geheimzinnig over gedaan? Als je zaken achterhoudt, dan is dat niet lekker. Want als je goed bezig bent, geef je openheid van zaken.

De **voorzitter**:

Mevrouw Kluit, ten derde.

Mevrouw **Kluit** (GroenLinks):

Ik hoor hier geen enkele aanwijzing dat hier opzet of dwang achter zit, dus ik wil toch aan mevrouw Faber vragen om, als zij zelf moeite heeft om te doorzien welke nuances er in wetenschappelijke onderzoeken zitten, dat niet meteen door te vertalen naar allerlei complotachtige theorieën maar zich gewoon te houden bij de feiten die er zijn. Er zijn onzekerheden in het leven, er zijn onzekerheden in modellen en daar hebben wij als politici gewoon mee te dealen.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Tot slot, mevrouw Faber.

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV):

Ik wil hier eventjes op reageren.

De **voorzitter**:

Kort graag.

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV):

Blijkbaar heeft GroenLinks om de groene agenda uit te rollen totaal geen problemen met 30% onzekerheid in het systeem. Totaal geen problemen met de emissiegetallen van onder andere ammoniak en stikstofdioxide. Dat maakt allemaal niet uit, die onzekerheden gaan allemaal het systeem in. Dat zijn onzekerheden van 17% of 15%, dat maakt allemaal niet uit. Maar ondertussen gaan we wel rekenen tot op twee decimalen achter de komma, dat schijnt allemaal niet uit te maken. En dat het allemaal niet transparant is, ja, dat is zo communistisch als de pest, want bij het communisme geven ze ook geen openheid van zaken. Om de groene tirannie uit te kunnen rollen, maakt het dus allemaal niet uit en het doel heiligt de middelen. Dat is duidelijk.

Dank u, voorzitter.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Dan geef ik graag het woord aan de heer Berkhout namens de Fractie-Nanninga. De heer Berkhout zal zijn maidenspeech uitspreken. U weet wat dat betekent voor de interrupties, namelijk dat hij niet geïnterrupteerd mag worden.

De heer **Berkhout** (Fractie-Nanninga):

Voorzitter. Vandag ligt de Wet stikstofreductie en natuurverbetering voor. Naar het idee van mijn fractie is deze wet symbool geworden voor een ad hoc-bestuurscultuur die de kabinetten-Rutte inmiddels kenmerkt. Zo bezien zouden we zelfs kunnen spreken over het symptoom van een kwaal.

Er gebeurt iets wat de regering niet heeft voorzien, in allerijl worden lobbyclubs en voorlichters gebeld en dan wordt een wet in elkaar gedraaid om een probleem op te lossen dat zeker niet uit de lucht kwam vallen.

Zo ook hier. Stikstofreductie en natuurverbetering worden op één hoop geveegd. Dit komt de kwaliteit van wetgeving niet ten goede, om het mild uit te drukken. De kern van de wet die vandaag voorligt, is een uitspraak van de Raad van State van mei 2019. Kort gezegd komt die erop neer dat stikstofuitstoot van activiteiten zoals die van het boerenbedrijf en de bouwsector geen bedreiging mag vormen voor de instandhouding van Natura 2000-gebieden. Voor deze Natura 2000-gebieden is een kritische depositiewaarde vastgesteld die zo onhaalbaar is dat zelfs als we Nederland compleet op slot zouden zetten en alle activiteiten zouden staken, in een derde van die gebieden nog steeds de norm niet wordt gehaald. Zelfs bij een halvering van de landbouw worden in bijna 80% van de Natura 2000-gebieden alsnog de vastgestelde waarden overschreden, om nog maar te zwijgen over de stikstofdepositie die ons land binnenwaait vanaf de Noordzee en vanuit de ons omringende landen.

Dit alles is gebaseerd op rekenmodellen. In de beantwoording van vragen van onze fractie geeft de minister aan dat de modellen — ik citeer — "robuust en betrouwbaar zijn". Dat is niet het geval, want uit dezelfde beantwoording blijkt dat de modellen nog volop in ontwikkeling zijn om te proberen ze echt op de praktijk te laten aansluiten. We spreken dus over aannames en modellen, niet over de werkelijkheid.

Om terug te komen op de kwaliteit van wetgeving: mensen die niet per se de beste bedoelingen hebben met ons land zien in de stikstofwetgeving een mooi haakje om hun eigen agenda door te drukken. Concreet betekent dat dat de stikstofwetgeving wordt aangegrepen om ons land lam te leggen. Ook nu laten de gevolgen van verkeerde beleidskeuzes op dit gebied zich al gevoelen. Kennelijk vinden vele ambtsgenoten in deze Kamer het geen probleem om de agrarische sector grotendeels te saneren of om ten tijde van een regelrechte wooncrisis de bouw stil te leggen. Hier worden andere belangen gediend dan die van woningzoekenden, bouwers en boeren, andere belangen dan die van Nederland. Hier worden kiezers opgevoed in de politiek van de illusie.

Er passeert wetgeving die niet uit te leggen is. Wetgeving die bij elkaar is geassocieerd tijdens momenten van paniek aan de overkant van deze Kamer. Zoals gezegd: dit is een patroon. Deze wet is een kaderwet en de grondslag voor verdere afspraken en regelingen. Zoals wij weten moet een basis stevig en solide zijn. Nog los van de vraag wat mijn fractie vindt van de onrealistische doelen die Nederland op slot zetten, valt bij de deugdelijkheid van deze wet een groot vraagteken te plaatsen. Beantwoording door de minister van onze vragen rechtvaardigt de verwachting dat activisten met deze wet in de hand de ene na de andere rechtszaak zullen aanspannen om ons land van stilstand in achterstand te storten.

Voorzitter. Tot slot wil ik hier ook graag het veronderstelde wondermiddel der biomassa nog even onder de aandacht brengen, nu we het toch hebben over wetten die leefomgeving, natuur, landschap, biodiversiteit en samenleving in het hart raken. Welk een rokerige deceptie is dat geworden? Zelfs de Tweede Kamer is tot inkeer gekomen. De dames en heren volksvertegenwoordigers zien nu toch waarvoor

iedereen al lang waarschuwde: biomassa vernietigt natuur. Het is niet uit te leggen, de logica ontbreekt. Ook dit is het gevolg van ondoordacht ad-hocbeleid dat niet door deze Kamer wordt gecorrigeerd. Dat geeft te denken, Regering na regering benadrukt dat we temperatuurstijging moeten voorkomen, maar steeds horen we dat bepaalde oplossingen onbespreekbaar zijn. Er worden miljarden subsidies verbrand, gelijk de biomassa in centrales. Belastinggeld wordt stukgeslagen op windturbines en zwarte panelen die zo grotesk en beeldbepalend zijn dat het Nederlands landschap, de Nederlandse natuur en habitat en haar biodiversiteit worden vernietigd. Als we zo doorgaan duurt het niet lang voor we ons land in het geheel niet meer zullen herkennen. Dat terwijl voor de vele miljarden die over de balk worden gesmeten ook kerncentrales kunnen worden gebouwd en onderhouden. Maar nee, die oplossing is onbespreekbaar, die oplossing is jarenlang bewust genegeerd. Ook daar spelen kennelijk weer andere belangen. Het lijkt soms of ons huis in brand staat en volksvertegenwoordigers alleen willen blussen met benzine, omdat partijprogramma's en ngo's voorschrijven dat dat de juiste manier is om een brand te blussen.

Voorzitter. Ik rond mijn betoog af. Deze wet is symptomatisch voor een bestuurscultuur. Een rommelige bestuurscultuur waarop volgens mijn fractie de Nederlandse burger, degene voor wie wij hier zitten, steeds minder invloed heeft. Mijn fractie vindt dat stikstofreductie en natuurverbetering niet in één wet thuishoren. We kunnen dan ook niet met droge ogen voor deze wet stemmen. Ik wil eindigen met een vrolijke noot. Mijn fractie reikt de hand naar iedereen die wil samenwerken zodat we tot oplossingen komen die zijn geïnspireerd op voorkeuren van de kiezer, niet op die van ongekozen belangengroepen.

Ik dank u voor uw aandacht.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Berkhout. Mijn hartelijke gelukwensen met uw maidenspeech, of in correct Nederlands, uw redenaarsdebuut. Staat u mij toe om iets van uw achtergrond te schetsen.

U was van 2005 tot 2017 beurs- en valutahandelaar, eerst bij Delta Lloyd Bank en daarna bij de Amsterdam Trade Bank. Bij die laatste bank bent u van 2017 tot 2019 directeur handel ALM/Liquidity/FX — een hele tongbreker voor een nierendokter — geweest. Van maart 2019 tot november 2020 werkte en woonde u op Cyprus. U was daar hoofd Treasury & Financial Institutions bij iSignthis Ltd in de hoofdstad Nicosia. Op dit moment bent u werkzaam als partner investeringen en treasurydiensten bij Kylla Corporate Transactions in onze hoofdstad.

Naast uw werk had u ook geruime tijd enkele nevenfuncties in de financiële wereld: als lid van het bestuur van ACI - The Financial Markets Association en als voorzitter van de functiecommissie Treasury bij het Dutch Securities Institute. Nog even en we praten alleen maar Engels.

Politiek actief werd u eerst áchter de schermen als recruiter van talenten voor Forum voor Democratie, en in 2018 vóór de schermen als duoraadslid in Amsterdam. Daar zat u — net als nu — in de bankjes met mevrouw Nanninga. Vanwege uw vertrek naar Cyprus stopte u als duoraadslid.

Op 26 oktober werd u de eerste keer geïnstalleerd als Eerste Kamerlid, toen u tijdelijk mevrouw Nanninga verving tijdens haar zwangerschaps- en bevallingsverlof. Na het vertrek uit de Kamer van de heer Cliteur bent u op 15 december opnieuw geïnstalleerd, deze keer voor vast.

In de afgelopen vier maanden bent u lid geweest van drie fracties en twee partijen. Dat is ook weer een record, denk ik. U begon als lid van de fractie van Forum voor Democratie. In november zegde u — samen met enkele andere Kamerleden — uw lidmaatschap van die partij op en vormde u samen de Fractie-Van Pareren. Met de terugkeer van mevrouw Nanninga in de Kamer twee weken geleden is de fractie van naam veranderd in Fractie-Nanninga en heet uw partij buiten deze Kamer JA21. Die voorletters spreken mij aan.

Over uw motivatie om politiek actief te worden, zei u ooit dat u naast uw expertise als rente- en valutahandelaar ook "een bijzonder groen hart heeft" en dat u "groots wilt inzetten op duurzaamheid". Het is dan ook geen toeval dat uw maidenspeech over een wetvoorstel gaat dat verbetering van de natuur betreft. Nogmaals van harte gefeliciteerd met uw maidenspeech.

Ik schors de vergadering voor enkele ogenblikken, zodat ik u — op 1,5 meter afstand vanzelfsprekend — namens de collega's kan feliciteren. Ik verzoek u plaats te nemen voor het rostrum voor de felicitaties.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

De **voorzitter**:

Ik geef het woord aan de heer Recourt namens de fractie van de Partij van de Arbeid.

□

De heer **Recourt** (PvdA):

Dank, voorzitter. Gefeliciteerd, collega Berkhout. U bent al in de Kamer, maar welkom nu, inclusief maidenspeech.

Verpakt en verdoezeld in scheikundige benamingen als stikstof, ammoniak en CO₂ hebben we het vandaag in de kern over de onhoudbaarheid van de op schaalvergroting en efficiency gebaseerde landbouw. Deze vormt de sleutel tot het behoud en herstel van de Nederlandse biodiversiteit. Willen we Nederland leefbaar houden voor onze kinderen, dan moet het roer om. De vraag die voorligt, ook vandaag, is: hoe?

Het is een enorm complex probleem en de oplossing vraagt niet minder dan een revolutie in de landbouw. Eerdere revoluties, aangejaagd door bijvoorbeeld de introductie van de ploeg, de dorsmachine of kunstmest, hebben grote gevolgen gehad voor platteland en stad. Het leven op het platteland is al een aantal keren fors van aanzien veranderd en het heeft ook altijd grote invloed gehad op het leven in de stad. Sterker, vele steden en industrieën hebben hun bestaan eraan te danken. Maar ingrijpende veranderingen gaan natuurlijk gepaard met angst en pijn en dat is ook nu het geval. Vele boeren, en met hen vele gemeenschappen, leven in voortdurende onzekerheid over hun toekomst. Dat gaat over hun materiële toekomst. Kunnen we onze schulden nog wel aflossen aan de bank? Kunnen we ons bedrijf

nog wel aan onze kinderen overdoen? Maar minstens zo belangrijk is dat er ook immateriële zorgen zijn. Kunnen we onze manier van leven voortzetten? Worden we nog wel gezien en gehoord?

Dat vraagt om een overheid die de aard en de noodzaak van veranderingen begrijpt, en deze met passende maatregelen, materieel en immaterieel, initieert en begeleidt. Dat is urgenter dan ooit, omdat nu voor de eerste keer de markt van vraag en aanbod niet de drijvende kracht achter de veranderingen is, maar juist de oorzaak is van de crisis. De markt verzuimt de intrinsieke waarden van de natuur, dierenwelzijn en bovenal onze toekomst te beprijzen. Het is de evidente en noodzakelijke taak van de overheid om in te grijpen, samen met, maar ook in het belang van, boeren en burgers. Natuur is een noodzakelijke voorwaarde voor ons bestaan.

Voorzitter. De fractie van de Partij van de Arbeid zal de Wet stikstofreductie en natuurverbetering allereerst beoordelen op zijn werking. Helpt de wet voldoende om de leefbaarheid in Nederland, en dan in het bijzonder de bescherming van de biodiversiteit als eerste schakel in de keten, te verbeteren en houdt dit stand voor de rechter? Mijn fractie zal bij de beoordeling ook betrekken of de wet en het flankerend beleid de mensen die erdoor geraakt worden, in de eerste plaats de veehouders, maar bijvoorbeeld ook mensen in de bouw en daarachter weer consumenten, voldoende beschermen. Op beide onderdelen heeft mijn fractie indringende vragen.

De rechter moest de overheid hardhandig met de neus op de eigen verdragsafspraken over de gunstige staat van instandhouding van de Natura 2000-gebieden drukken. Natuurbescherming had het ook bij dit kabinet afgelegd tegen het economische belang op korte termijn. De eerste vraag is natuurlijk of het kabinet natuurbescherming intrinsiek weer hoger prioriteert en zich in de toekomst niet meer door de rechter zal laten terugfluiten. De visie van het kabinet op kringlooplandbouw, neergelegd in het rapport Landbouw, Natuur en Voedsel: Waardevol en Verbonden, verdient een compliment, maar verdient vooral realisatie. Het is nu nog toekomstmuziek. Het is dus terecht dat het kabinet voor de oplossing van het acute probleem het Adviescollege Stikstofproblematiek heeft ingesteld, dat onder meer heeft gerealiseerd in het rapport Niet alles kan overal. Dat rapport kent als een van de voornaamste aanbevelingen voor de landbouw een wettelijk vastgestelde gearandeerde reductie van 50% stikstofemissie, ammoniak en NO_x, in 2030 ten opzichte van 2019, per provincie gedifferentieerd naar actuele belasting van stikstofgevoelige natuurgebieden in de regio. De commissie heeft benadrukt dat dit de minimale opdracht is. Toch volgt het kabinet het adviescollege niet en komt met deze wet ver onder het minimum uit, te weten tot 26% emissiereductie in 2030. Daarom vraag ik de minister: waarom volgt het kabinet niet zijn eigen adviseur, het adviescollege, en diens belangrijkste advies? Welke belangen nopen hiertoe en is het juridisch nu wel houdbaar?

Over dat laatste. Het PAS werd uiteindelijk door de rechter ongeschikt geacht als instrument voor de gunstige staat van instandhouding van stikstofgevoelige soorten en habitattypen onder de Vogel- en Habitatrichtlijn, omdat het een papieren construct bleek en onvoldoende borgde dat de natuur daadwerkelijk werd beschermd tegen veel te hoge stikstofdeposities. Doet deze wet, die nog steeds